

A humor dimenziói

A II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai

Szerk. T. LITOVKINA ANNA – BARTA PÉTER – HIDASI JUDIT. Tinta Könyvkiadó –
BGF Külkereskedelmi Kar, Budapest, 2010. 260 lap

1. A konferenciáról. – A 2009. szeptember 3–4. közt megrendezett II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencián elhangzott 35 előadásból kiválasztott 19 dolgozat írott változata alkotja a tanulmánykötet törzsanyagát. Emellett két kerekasztal-beszélgetés három résztvevőjével készült interjúkat közöltek a szerkesztők a diplomácia és a jog humoráról, valamint a humor és a gyermekterápia területéről (221–45).

A konferenciát a Kodolányi János Főiskola Siófoki Oktatási Központjában rendezték, 37 előadóval. A kétnapos rendezvényen hat plenáris előadás hangzott el, melyből négy tanulmányként szerepel a kötetben. Emellett 11 szekcióban összesen 29 előadás kapott helyet (a konferencia részletes programját l. a kötet végén: 246–51).

A szekciók a humor és a következő területek kapcsolatai alapján szerveződtek: jog, média, sztereotípiák, politika és etnikai helyzet, oktatás, pszichológia és egészség, interkulturális/multikulturális kommunikáció, művészetek, nyelvészet. A felsorolt témák közül ebben a gyűjteményben viszonylag nagy szerepet kapott a politikai-etnikai és jogi humor, a humor a párkapcsolatok területén, s az antiproverbiumok humorának értékelése.

2. Plenáris előadások: A humor nemi dimenziói. – BARTA PÉTER a viccek azon szegmenseit vizsgálja, amelyek a házassági hűségről (hűtlenségről) szólnak. A műfajra jellemző a tabuk kimondása, s a közszemlélet sajátos megjelenése. A szerző egy 200 viccből álló korpusz alapján állapít meg tendenciákat, részben előzetes szempontok szerint. A szövegek legszembeütőbb tulajdonsága a szélsőségesség, erre a dolgozat végén olvashatunk is példákat a korpuszból.

GÉRÓ GYÖRGYI a tendenciózus vicceknek egy csoportját tárgyalja, amelyben a humor forrása a szőke nők butasága, és/vagy erkölcsi gyengesége. A szerző ezeknek a sztereotípiáknak a pszichológiai hátterét vizsgálja. Ilyen az agresszió verbális kiélése, a viselkedési tabu nyelvhasználati tabuvá válása (a beszéd mint az elkövetés egyik módja). A tréfa, a közvetett kifejezőmód alkalmas lehet ezek kifejezésére, például a nőkről szóló oktató célzatú szövegek és gúnyversek esetében, melyek a viccek folklórelőzményei lehetnek.

TISLJÁR ROLAND és BERECKEY TAMÁS tanulmányának központi kérdése a humor szerepe a párvalasztás pszichológiai mechanizmusaiban. A szerzők két kísérletről számolnak be: az első a humorérzék jellege és a párkapcsolat tartóssága közötti összefüggést méri fel a Humor Style Questionnaire magyar változatának segítségével. A második a nők humorérzéke és vonzereje közti kapcsolatot vizsgálja. A humor szerepe a kapcsolatok kialakításában kevéssé vitatható, ugyanakkor nemenként eltérő módon és mértékben értékelhető.

3. Humor a művészetben és szakrális szövegekben. – RISZOVANNI MIHÁLY plenáris előadásában több aspektusból tekinti át a teológia és a humor kutatás kapcsolódási pontjait. Elsőként a nevetés ígeit és szerepeit vázolja az Ószövetség részleteiben. Ezután a bibliai retorikában Jézus példázataira hivatkozva mutat rá a humor

fontosságára. A harmadik szempont pedig inkább gyakorlati jellegű, a humor mint szemléletmód alkalmazhatóságáról a valláspedagógiában, az igehirdetés során.

A cicerói retorika ironikusabb, humoros oldalára hívja fel a figyelmet NÓTÁRI TAMÁS. Cicero a tökéletes szónokról értekezve az egyszerű stílusnem legsajátosabb vonásának a szellemességet látta. A „Pro Caelio” című védőbeszéd során pedig egyfajta színpadi előadást épített fel a korszak aktuális eseményei, népszerű szövegei és mitikus figurákra való utalások sajátos összekapcsolása által.

Reviczky Gyula és Pirandello íásaiban olyan humorértelmezést ismerhetünk meg, amely nemcsak a szerzők korában, a 19. század végén, illetve a 20. század elején, hanem ma is viszonylag távol esik a humorfelfogás fő sodrától. MADARÁSZ KLÁRA dolgozatában ennek a figyelemreméltó eltérésnek a közös pontjaira mutat rá. A két író szerint a szűkebben értelmezett humor elkülöníthető a komikumtól; összetett jelenséggként értelmezik, amelyben egyszerre jelenik meg az éleslátás, a harag és a szánalom, lényegi benne a feszültség vagy ellentét érzése, s az ebből eredő bizonytalanság. Így a humoros szerző legalábbis ambivalens, de inkább szomorú, mint vidám, s az ilyen humor keltette nevetés is kettős természetű.

A 20. század elején a gödöllői művésztelep munkáiban hangsúlyos szerepet kapott a groteszk mint esztétikai minőség és metodológiai probléma. BENKŐ ZSUZSANNA három alkotó, Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor, Remsey Jenő képein keresztül mutatja be, hogyan hívták fel a figyelmet a művészek különféle szimbolikus fantázialényekkel vagy hús-vér emberek eltorzított vonásaival etikai-esztétikai mondanivalójukra.

4. Humorkutatás kérdőíves felmérésekkel. – A kötet négy kérdőíves vizsgálat eredményeit tartalmazza. Az első a gelotofóbia – vagyis a nevetségessé válástól való indokolatlan, patológiás félelem – és a kognitív funkciók kapcsolatát méri fel (UJLAKY JUDIT). Az antiproverbiumok megítéléséről készült egy területi, illetőleg interkulturális jellegű kutatás, amely a német nyelvterületet érinti (ALEKSA VARGA MELITA – HRISZTOVA-GOTTHARDT HRISZTALINA – T. LITOVKINA ANNA). A szerzők megindokolják, miért éppen a közmondás-ferdítéseket választották a felméréshez (a definíció alapján a beszélők innovatív módon reagálnak a hagyományos közmondásokra). A humorérzék igen összetett probléma, így talán nem lenne haszontalan bevonni a vizsgálatba a humor néhány egyéb nyelvi (sőt, akár multimédiális) megnyilvánulásainak fogadtatását: többféle szövegtípus kaphat bizonyos közösségekben az antiproverbiumokéhoz hasonló szerepet, s egy eltérő korpusz tesztelésével az eddigi eredmények árnyaltabbá tehetők.

A kötetben még egy antiproverbiumokat tesztelő kutatás található, amely egy amerikai területen készült attitűdvizsgálat a kor és a nem változóira (BORONKAI DÓRA – T. LITOVKINA ANNA). Ahogyan a szerzők is jelzik, az adatközlők számából adódóan a vizsgálat problémafelvető jellegű. A humorérzék, a humoros megnyilvánulásának fogadása igen szubjektív, ezért érdemes lenne a számszerű eredményeket kvalitatív megközelítéssel, például a válaszok szöveges indoklásával vagy interjúk segítségével kiegészíteni.

A negyedik dolgozat a cigányviccek cigányellenességre való hatását próbálta kérdőíves módszerrel vizsgálni (SMOHAI MÁTÉ). A kutatás problémafelvető jellegű, részben az adatközlők száma miatt. A szerző kétféle kérdőívet használt, az egyik tartalmazott vicceket, a másik pedig nem. A viccek kiválasztását tanulságos lett volna megindokolni, s néhány ilyen vicc előzetes tesztelése akár új szempontokat is adhatna a vizsgálat számára, ilyen például a humor forrása és a vicc hatása közötti lehetséges összefüggések problémája.

5. Humor a médiában. – SÉRA LÁSZLÓ tanulmányában a politikai karikatúrák jellemző hazugságábrázolásait (Pinocchio-séma stb.) elemzi a verbális és vizuális humor létrehozásának és értelmezésének mechanizmusait keresve. A szerző kognitív modelleket (forgatókönyv, metafora és metonímia, fogalmi ötvözés) alkalmazott a tágabb kontextus figyelembevételével.

Az előző íráshoz hasonlóan a képi és nyelvi humor kapcsolatát vizsgálja SCHIRM ANITA: reklámplakátok üzeneteit, manipulációs stratégiáit vázolja fel. Ilyenek többek között a szójátékok (*Egy csepp szenvedély*), képi és/vagy nyelvi talányok, bizonyos előfeltételek felülírása (*Ronda és finom*). A dolgozat az egyes nyelvi szintek szerint haladva mutatja be ezeket, kapcsolatba hozva azokat a vizualitásból adódó jelentésbeli többlettel.

HAAS ADRIENN az írott sajtó szójátékos okkazonalizmusait, azaz alkalmi, változó mértékben kontextusfüggő szóalkotásait tekinti át a HVG, a Népszabadság, valamint on-line forrásokból származó nagy példaanyag alapján. Az elsősorban formai csoportosításban a normától való eltérés nyelvi szintjei mellett a szóalkotási módok s a műfajból adódóan az írásképpel való játék kapott szerepet.

A Kretén című magazinban magyar nyelvű írások, karikatúrák mellett szerepelnek Martin Perscheid és Joscha Sauer Nichtlustig képregényei. LITERÁTI-NAGY ÁDÁM ezeknek a képregényeknek eredeti és magyar változatát hasonlítja össze. A négy „egykovács” szövegének fordításakor különféle megoldások segítenek elérni a jelentésbeli hűsége, s a célnyelvnek megfelelően alakítva megőrizni a koherenciát kép és panelszövegek között.

6. Humor itthon és külföldön. – ANDOR JÓZSEF és SZIRMAI MONIKA tanulmányában meggyőző cáfolatot kapunk arra a kulturális sztereotípiára, mely szerint a japánok nem humorizáló emberek. A japán humorkultúrában is nagy szerepe van a hagyománynak, s bizonyos területi jellegű különbségek mutatkoznak az elvárásokat tekintve. A szerzők évszázadok óta kedvelt műfajokat sorakoztatnak fel, melyeknek fontos jellemzője a szellemes, szatirikus hangvétel. A tanulmány második felében egy ilyen műfaj, a *rakugo* (egyfajta összetett „sit-down comedy”) egy szövegmintájának keretszemantikai vizsgálatát mutatják be.

Az ügyvédvicc az 1980-as években terjedt el az USA-ban, s a mai napig népszerű. T. LITOVKINA ANNA dolgozatának témája az ügyvédviccek egy olyan csoportja, ahol állatokhoz hasonlítják az ügyvédeket. A rájuk vonatkozó sztereotípiákat egyes állatfajtákhoz kapcsolódó hiedelmekkel párhuzamba állítva jelenítik meg a szövegekben (ilyen a cápa erőszakossága, a róka vagy a kígyó ravaszsága). Az írás a nagy példaanyag alapján inkább szemléltető jellegű.

A néphumor a szórakoztatás mellett a közvéleménnyel való folyamatos kölcsönös egymásra hatása miatt a történelmi jellegű elemzések tárgya is lehet. TAMÁS ÁGNES a Borsszem Jankó és az Üstökös című népszerű élcseppek 1860-as és 1890-es évekbeli számaint összevetve vizsgálja a nemzetiségi sztereotípiák alakulását. A viccekben a pszichológiai tulajdonságokra vonatkozó vélemények s az alakuló sztereotípiák forrása, történelmi, politikai háttere egyaránt kirajzolódik.

SZABÓ VERONIKA az anyanyelvi órákon alkalmazható nyelvi humorra épülő feladatokat mutat be, melyek fejleszthetik a szabályfelfedezés készségét, a szókincset, a szövegértést és szövegalkotást egyaránt. A magát ötlettárként definiáló dolgozat az egyes nyelvi

szintekhez s a hozzájuk kapcsolódó feladatokhoz közöl példaanyagot: vicceket, szójátékokat, kortárs verseket, melyek a nyelvtanórákon is helyet kaphatnának.

Az itt áttekintett írásokból is látható, hogy a humornak lényegi szerepe van az élet különböző területein, e kötet alapján pedig tudományos igénnyel kaphatunk – több dimenziós – képet a humor néhány arcáról.

VARGA MÓNIKA

Egy autonóm ember Török Gábor emlékének

Alkotó szerkesztő: NAGY L. JÁNOS. Szegedi Egyetemi Kiadó –
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011. 93 lap

Halálának tizenötödik évfordulóján jelentették meg kollégái, barátai e kötetet, s az olvasó elgondolkozik a benne közölt publikációs jegyzéket lapozgatva, látva e gazdag életművet, mennyivel, milyen értékekkel gyarapíthatta volna TÖRÖK GÁBOR (1929–1996) az elmúlt tizenöt év alatt a nyelvészeti-stilisztikai szakirodalmat. Sőt: még ma, 82 évesen is alkotó ember lehetne, ha a sors kegyesebb hozzá, tudva, milyen élénk szellemű, sokirányú – szakmai és szakmáján túli – műveltségű, önálló, független gondolkozású ember volt.

A Magyar Nyelv olvasói és a magyar nyelvész társadalom úgy ismerte meg az 1950-es években a fiatal kutatót, mint aki a hangtörténet, a szótörténet, a dialektológia, a nyelvjárástörténet iránt érdeklődik; tallózva ilyen tárgyú dolgozatai között, a következőket emelhetjük ki: „Adalékok a likvidák nyújtó hatásának jelentkezéséhez” (MNY. 1954: 32–7), „A szó belseji *v*+mássalhangzó-kapcsolat fejlődéséről szláv jövevényszavainkban” (MNY. 1955: 330–4), „A magyar *v* hangok történetéhez” (MNY. 1957: 358–75), „A labializáció egyik forrása” (MNY. 1959: 49–59), „A *falu* szó *faló* változatához” (MNY. 1958: 140) stb.

Csakhamar feltűntek azonban (igaz, már többnyire nem e folyóirat közleményeiként) stilisztikai tanulmányai, elsősorban József Attila-kommentárjai. A jelen kötetben is közölt méltatásában BÉKESI IMRE így foglalta össze Török Gábor szakmai tevékenységének ilyen irányú alakulását: „Belekezdett a lírai nyelvnek, közelebbről József Attila költői nyelvének a kutatásába, s a stilisztika felől a poétika, az irodalomesztétika felé tágitotta ki vizsgálatai határát, sorozatban publikált tanulmányaival, könyveivel a szakterület meghatározó egyéniségévé vált. 1968-ban jelent meg *A líra logika. (József Attila költői nyelve)* [...], ezt követte 1974-ben két mű: a *Lírai igefüggvények stilisztikája* és a *Költői rébuszok*, majd 1976-ban a *József Attila-kommentárok*.” (Idéztem az ismertetett kötet 9. lapjáról.) Továbbá: „A pecsétek feltörése” (1983), végül: „Pontok és kérdőjelek az általános stíluselméletben” (1990).

Úgy tapasztaljuk, hogy tevékenységének ez utóbbi területe tanárként és kutatóként egyaránt máig hat: egyéni szemléletmódjával, érvelésének sokoldalúságával mind tanítványainak, mind a stilisztika kutatóinak elismerését elnyerte, hatását több fiatal kutató munkásságán is felismerjük.